

ОСОБЛИВОСТІ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ

Н. М. Нікітіна*, м. Харків

① Найбільшу кількість інформації про навколишній світ мозок людини отримує через зір. Зір визначальний у формуванні уявлень дитини про предмети та явища, їх ознаки, просторове взаємовідношення. За швидкістю та обсягом сприйняття око перевершує всі органи чуття людини. Суттєва особливість зорового сприйняття полягає в тому, що воно завжди пов'язано з іншими видами чутливості. На відміну від інших сенсорних систем зоровий аналізатор генетично розвивається в тісному взаємозв'язку з мозком.

Значення зору для розвитку дитини неможливо перебільшити.

За допомогою зору дитина оглядає навколишні предмети, спостерігає за процесами та явищами дійсності. Зір визначальний у формуванні уявлень про реальні предмети та явища, зміни у природі, суттєві ознаки різноманітних об'єктів (*колір, розмір, форма тощо*), орієнтацію у просторі.

Порушення зорового аналізатора викликають у дитини труднощі в пізнавальній діяльності, обмежують можливості дитини. Вона отримує менше інформації про довкілля (*як кількісно, так і якісно*) порівняно з дітьми з нормальним зором.

Зір має складні та різноманітні зв'язки з іншими функціями і відіграє важливу роль у розвитку й життєдіяльності дитини. Тому його порушення призводить до появи вторинних відхилень у психічному та фізичному розвитку. Природа первинних порушень і вторинних відхилень у розвитку досить різноманітна та залежить від клінічних форм і етіології, структури та сутності порушених функцій, від патогенезу, а також від потенційних можливостей розвитку дитини.

До дітей із порушеннями зору належать різноманітні групи дошкільників із різним ступенем втрати зору, великою кількістю клінічних форм,

етіології, патогенезу, з різною структурою та складом порушених функцій.

Залежно від дефекту та порушених функцій центральної нервової системи розрізняють дві основні групи дітей із різними формами аномального розвитку:

- діти, у яких порушення зорової системи не несе в собі інших недоліків розвитку центральної нервової системи;
- діти, у яких недорозвинення або порушення зору поєднується з іншими формами аномального розвитку, обумовленого вродженими дефектами органів зору, травмами мозку, наслідками хвороб. До них відносять дітей з недорозвиненням або порушенням інтелекту, з порушеннями мовлення; порушеннями або недорозвиненням слуху; з відхиленнями в розвитку рухової сфери, емоційно-вольової сфери й поведінки, зі стійкими затримками темпів розвитку, обумовленими різною етіологією.

Таким чином, через порушення діяльності зорового аналізатора в дітей з порушеннями зору може відбуватися нетиповий мовленнєвий розвиток.

Розлади мовлення дітей із порушеннями зору — це серйозний дефект, у якому простежуються певні зв'язки і взаємодія мовленнєвої та зорової недостатності.

Мовленнєві порушення в дітей із зоровим дефектом різноманітні, складні та пов'язані з мовленням як цілісною системою. Це пояснюється значною мірою тим, що формування мовлення таких дітей відбувається в значно складніших умовах, ніж у дітей із нормальним зором. Серед них частіше зустрічаються діти з вродженими формами зорової аномалії, що призводить до порушення інших функцій, що безпосередньо пов'язані з формуванням мовлення.

Мовленнєві порушення дітей із вадами зору зустрічаються значно частіше, ніж у тих, які мають нормальний зір.

* Н. М. Нікітіна, учитель-дефектолог II категорії КЗ «ДНЗ № 267» компенсуючого типу, м. Харків.

Наше мовлення виконує багато різних функцій. Здавалося б, мовлення не може страждати через те, що дитина погано бачить. Але чітка вимова залежить не тільки від слуху, а й від зору. Через погіршення зору зменшується кількість рухової активності дітей, і вони сприймають навколишнє середовище за допомогою слуху, а не артикуляційно-наслідувально. Діти, які не мають порушень зору, бачать, як слово вимовляється, наслідують рухи губ, язика, щелеп і краще вимовляють те, чого не чують або не вловляють на слух. Оскільки дітям, які бачать погано, не може допомогти зір у сприйнятті складних звукосполучень, то вони нерідко починають говорити пізніше, а затримка в розвитку мовлення позначається і на загальному розвитку. Серед різновидів порушення звуковимови спостерігаються такі:

- стигматизм — неправильна вимова свистячих і шиплячих звуків ([с], [з], [ш], [щ], [ж], [ч]) у різних варіантах;
- ламбдацизм — неправильна вимова звука [л];
- ротацизм — недоліки вимови звука [р];
- порушення вимови звуків [д], [т] тощо.

Мовлення складається зі слів, які мають складне злиття звуків, а також складне значення. Не кожен предмет має свою назву. Як правило, одним словом називають цілу групу предметів. Це відбувається за загальними (*суттєвими*) для всіх цих груп ознаками. Дітям зі значними порушеннями зору дуже складно розібратись в ознаках предметів. Предмет, який дитина бачить нечітко, не може бути точно зіставлений з його назвою. Тому у дітей із порушеннями зору зазвичай бідний запас слів (вони пізніше починають розмовляти), або вони запам'ятовують слова, нечітко уявляючи собі їхнє значення.

Розвиток словникового запасу можна розглядати:

- кількісно — як збільшення кількості слів, що дитина використовує та розуміє;
- якісно — як змістовний розвиток словника, як співвідношення слів і предметів, що їх позначають, і як процес узагальнення значення слів.

Ступінь співвідношення слова й образу характеризує якісну сторону словникового запасу. Процес засвоєння значення слів починається зі співставлення звучання слова з чуттєво сприйнятими властивостями об'єкта, а розуміння їх узагальненого значення ґрунтується на узагальненні чуттєвих даних. Тільки так у майбутньому дитина зможе вивчити узагальнені значення слів незалежно від конкретних ситуацій.

Тож чим багатший чуттєвий досвід, чим різноманітніше сприймається навколишній світ, тим більше можливостей зрозуміти узагальнені значення слів.

Також для дітей зі слабким зором характерне використання непоширених речень, граматично неправильних.

Усе це не мовленнєві порушення, а проблеми формування мовлення, що прямо не залежать від стану зору, а обумовлені ним.

Окрім того, слід враховувати, що різноманітні порушення мовлення, які вважають дефектом, обумовлені порушенням мовленнєвої системи.

Діти із порушенням зору відстають у формуванні мовленнєвих навичок, накопиченні мовних засобів і чітких рухів. Причини звуження сфери спілкування в дітей із порушеннями зору:

- 1) обмеження можливостей наслідувальної діяльності;
- 2) звуження пізнавального процесу;
- 3) зменшення можливостей розвитку рухової сфери;
- 4) умови виховання та спілкування.

У дітей із порушеннями зору обмежені візуальні можливості контролю за мовленнєвими і немовленнєвими засобами спілкування.

Таким чином у багатьох таких дітей спостерігають системні порушення, за яких відбуваються розлади мовлення як цілісної функціональної системи і її головних компонентів (*фонетичного, лексичного, граматичного*). У наслідок порушення зорового аналізатора розлади мовлення обумовлені його раннім недорозвиненням: відсутністю необхідного запасу слів, недостатнім розумінням змістової сторони слова, що не співвідноситься з зоровим образом предмета, «вербалізмом» (*у дитини недостатній запас слів*), ехолалією. Діти забувають розгорнуті висловлювання та часто граматичного неправильно будують речення.

Дефекти мовлення значною мірою гальмують психічний розвиток дитини з порушеннями зору. Недоліки мовлення негативно впливають на діяльність, обмежують і без того звужене коло спілкування дітей, що ускладнює формування позитивних якостей особистості або призводить до появи негативних рис.

Логопедична робота з дітьми, в яких зір порушений, специфічна, комплексна, різнобічна, тому слід враховувати й аналізувати не тільки стан усіх компонентів мовленнєвої діяльності, а й стан зору та особливості світобачення цих дітей.

Як продовжити свою передплату на журнал «Логопед»

Видавнича група «Основа» пропонує кілька способів оформлення передплати:

1. Замовте сіфетч-картку

Картку можна замовити:
за тел. (057) 731-96-36,
на сайті <http://book.osnova.com.ua>
Активувати картку просто — необхідно дотримуватися інструкцій, зазначених на звороті.

2. Оформте редакційну передплату

Сплатіть вартість редакційної передплати через будь-який комерційний банк на наш рахунок або оформте поштовий переказ (р/р 26009996107648, відділення №4 ПУМБ, м. Харків, МФО 334851, код ЄДРПОУ 32031438). У додатковій інформації на банківській квитанції зазначте своє прізвище, телефон та індекс передплати за каталогом Укрпошти. Надішліть до редакції (до першого числа місяця, що передує місяцю передплати) копію квитанції про сплату та повну інформацію про себе, а також індекс передплати за каталогом Укрпошти. Тільки за умови вчасного отримання вашого листа з квитанцією ми зможемо вчасно оформити передплату. Якщо ви не отримали номер, повідомте нас про нестачу за телефоном редакції. Нагадуємо, що ви отримуватимете журнали, як завжди, через Укрпошту. E-mail для квитанцій: pochta@osnova.com.ua

Або ви можете роздрукувати головний (заповнений) бланк квитанції на сплату передплати із сайту <http://journal.osnova.com.ua>. Для цього зареєструйтеся на сайті, оберіть журнал та період передплати. Натисніть «роздрукувати квитанцію».

3. Оформте передплату в будь-якому відділенні Укрпошти

4. Оформте електронну передплату на сайті <http://journal.osnova.com.ua>

Для цього зареєструйтеся на сайті. Оберіть вид передплати — «електронна», журнал та період.

Передплатні індекси

Вид передплати	Періодичність випуску	1		2	
		Індекс	Вартість	Індекс	Вартість
49670	1	28,50	25,45	57,00	48,45
Електронна передплата			17,10		34,20

Залишайтеся зі своїм улюбленим журналом
упродовж усього року!

Передплату можна оформити: за тел. (057) 731-96-36, (047) 577-35-21
на сайті <http://journal.osnova.com.ua> у будь-якому відділенні Укрпошти
або в спеціалізованому підприємстві з надання послуг.

ОСНОВА

Комплект журналів ВГ «Основа» (індекс — 01631)

01654	Управління школою
90811	Виховна робота в школі
08402	Вивчаємо українську мову та літературу
68766	Вивчаємо українську мову та літературу. Позакласна робота
90814	Зарубіжна література
01656	Англійська мова та література
68764	Англійська мова. Усе для репетитора
01650	Математика в школах України
08417	Фізика в школах України
68761	Фізика в школах України. Позакласна робота
08408	Історія та правознавство
08405	Географія
68762	Історія та правознавство. Позакласна робота
90807	Економіка
01660	Біологія
68765	Біологія. Позакласна робота
01658	Хімія
68763	Хімія. Позакласна робота
08412	Початкове навчання та виховання
37064	Класному керівнику
37063	Інформатика в школі
37071	Фізичне виховання в школах України
37067	Мистецтво в школі
37068	Трудове навчання в школі
37059	Завуч. Усе для роботи
37070	Шкільному психологу. Усе для роботи
49671	Математика в школах України. Позакласна робота
49672	Основи здоров'я
49673	Педагогічна майстерня
49677	Шкільний бібліотекар
49670	Логопед
89476	Вихователю ГПД. Усе для роботи

До складу комплекту не входить

01652	Русский язык и литература в школах Украины
90810	Англійська мова в початковій школі
95929	Дошкільний навчальний заклад
37061	Зростаємо разом
37062	Растем вместе
37069	Німецька мова в школі
49674	Позашкільна освіта

«Логопед». Один випуск на місяць, індекс 49670

Засновник ТОВ «Видавнича група "Основа"»
Свідectво серія KB № 16548-5020P від 08.04.2010 р.

Головний редактор Вікторія Садкіна

Редакція може не поділяти точки зору автора. Автори публікацій відповідають за достовірність фактів, цитат, власних назв. Відповідальність за рекламу інформацію несе рекламодавець. Рукописи не рецензуємо і не повертаємо.

Адреса для листування: 61001, м. Харків,
вул. Плеханівська, 66, «ВГ "Основа"», редакція журналу «Логопед».
Тел. 731-96-33. e-mail: logoped@osnova.com.ua

Якщо не отримувате журнали,
телефонуйте: (057) 731-96-36

З питань замовлення книг:
(057) 731-96-35, pochta2@osnova.com.ua

Рекламний відділ:
(057) 731-96-34, reklama@osnova.com.ua

Відділ по роботі з авторами:
(057) 731-96-34, logoped@osnova.com.ua

Адміністратор сайту: (057) 731-96-33, site@osnova.com.ua
www.osnova.com.ua

Виготовлено в друкарні «Тріада Принт», м. Харків, вул. Киргизька, 19.
Підписано до друку 06.06.14. Формат 84×108/16.
Папір друкарський. Гарнітура «Шкільна». Друк офсетний. Ум. друк.
арк. 4,2. Наклад _____ прим.
Зам. 14-06/20-03

Всі права захищені. Будь-яке відтворення матеріалів або
фрагментів із них можливе лише за наявності письмового дозволу
ТОВ «Видавнича група "Основа"»

© ТОВ «Видавнича група "Основа"», 2014 р.